

Διδακτική πρόταση αξιοποίησης των Τ.Π.Ε. με παράδειγμα τη «ΦΟΝΙΣΣΑ» του Α. Παπαδιαμάντη

Δρ. Τιμπλαλέξη Παρασκευή

Καθηγήτρια Φιλολόγος, 4^ο Λύκειο Δράμας
timplalexipar@gmail.com

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στο παρόν άρθρο προτείνεται η διδασκαλία της νουβέλας «Η Φόνισσα» του Α. Παπαδιαμάντη ομαδοσυνεργατικά στα πλαίσια της ενότητας «Τα φύλα στη Λογοτεχνία» των «Κειμένων της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας» της Α' Λυκείου στο εργαστήριο υπολογιστών με τη βοήθεια του διαδικτύου και αξιοποιώντας το πλούσιο οπτικοακουστικό υλικό για το συγγραφέα και το έργο του. Συγκεκριμένα η πρόταση διδασκαλίας απαρτίζεται από την εισαγωγή, όπου αναλύονται οι στόχοι και το σκεπτικό, τις θεωρίες μάθησης που την διέπουν, τους εξειδικευμένους στόχους σε επίπεδο γνωστικό, μαθησιακό- παιδαγωγικό και τεχνολογικό, τη λεπτομερή οργάνωση της τάξης και το σχέδιο διδασκαλίας και τέλος τα συμπεράσματα δηλ. τις πιθανές προεκτάσεις του πρότζεκτ, την κριτική και τις παρατηρήσεις. Η πρόταση κλείνει με τη βιβλιογραφία και το παράρτημα με τα φύλλα εργασίας των μαθητών.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: «Φόνισσα», Λογοτεχνία, ΤΠΕ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η διδακτική αυτή πρόταση δοκιμάστηκε στο πλαίσιο των «Κειμένων της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας» της Α' Λυκείου (ειδικότερα στην ενότητα «Τα φύλα στη Λογοτεχνία») κατά το σχολικό έτος 2011-2012 από τις 9.-28.1.2012 ως σενάριο κατά την επιμόρφωση Β' Επιπέδου Φιλολόγων στις Τ.Π.Ε. Το πρότζεκτ διήρκεσε 14 ώρες και είχε διαθεματικό χαρακτήρα εμπλέκοντας κι άλλα μαθήματα όπως τη Νεοελληνική Γλώσσα, τα Θρησκευτικά, την Κοινωνιολογία, το Δίκαιο, την Ψυχολογία και την Πληροφορική. Για την υλοποίηση του σεναρίου κρίνεται απαραίτητη η εξοικείωση του διδάσκοντα και των μαθητών με λογισμικά επεξεργασίας κειμένου και παρουσίασης, με φυλλομετρητή ιστού, ιστολόγιο, φύλλα εργασίας και την ομαδοσυνεργατική διδασκαλία. Τεχνολογικά μέσα που θα χρειαστούν είναι σύνδεση με το διαδίκτυο, ηλεκτρονικοί υπολογιστές με ηχεία, βιντεοπροβολέας, φωτοτυπίες, σχολικό εγχειρίδιο έντυπο και σε [ψηφιακή μορφή](#).

Το σκεπτικό της διδακτικής πρότασης βασίστηκε στη διαπίστωση ότι η Νεοελληνική Λογοτεχνία μέχρι πρόσφατα διδασκόταν με αφετηρία και τέλος το κείμενο του σχολικού βιβλίου. Σε μερικές περιπτώσεις ίσως ο διδάσκων να προσέφευγε σε άλλες μορφές «ανάγνωσης» Λογοτεχνίας όπως τη μελοποιημένη ποίηση ή την κινηματογραφική - τηλεοπτική μεταφορά των έργων. Ζητούμενο της παρούσας διδακτικής παρέμβασης είναι η συστηματική ένταξη στη διδακτική πράξη και τάξη των νέων τεχνολογιών και η παροχή ποικιλίας ερεθισμάτων στους μαθητές για τα κείμενα

της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας με πολλαπλές μορφές βιωματικά, ψηφιακά, οπτικοακουστικά.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Το σενάριο είναι επηρεασμένο από:

A) τη θεωρία του εποικοδομητισμού (constructivism) σύμφωνα με την οποία η οικοδόμηση της νέας γνώσης εδράζεται στην προϋπάρχουσα. Η διδακτική μέθοδος που θα χρησιμοποιήσουμε βασίζεται στη θεωρία της ανακαλυπτικής μάθησης του J. Bruner. Πιο συγκεκριμένα η διδακτική πρόταση που ακολουθεί στηρίζεται στις αρχές της υποβοηθούμενης ανακαλυπτικής μάθησης με σταδιακή υποχώρηση της υποστήριξης που παρέχει ο διδάσκων. Ο διδάσκων παρέχει ερεθίσματα, ύλη και μεθοδολογικά εργαλεία στους μαθητές που, μέσα από την προσωπική αναζήτηση και αυτενέργεια στα πλαίσια της ομαδοσυνεργατικής διδασκαλίας, κατακτούν δυναμικά τη γνώση και αποκτούν ερευνητικές δεξιότητες. (Επιμορφωτικό υλικό 2011, 27-29)

B) τις κοινωνιοπολιτισμικές θεωρίες για τη μάθηση που εισήγαγε κυρίως ο L. Vygotsky, σύμφωνα με τις οποίες η μάθηση συντελείται μέσα σε συγκεκριμένα πολιτισμικά πλαίσια (γλώσσα, στερεότυπα, αντιλήψεις) και ουσιαστικά δημιουργείται από την αλληλεπίδραση του ατόμου με άλλα άτομα σε συγκεκριμένες επικοινωνιακές περιστάσεις και μέσω της υλοποίησης κοινών δραστηριοτήτων (activities), προσδίδουν δηλ. ένα σημαντικό ρόλο στην κοινωνική αλληλεπίδραση των μαθητών. (Επιμορφωτικό υλικό 2011, 30-31)

«Η Φόνισσα» του Παπαδιαμάντη προσφέρεται ιδιαίτερα για την πρακτική εφαρμογή των παραπάνω θεωριών γιατί οι μαθητές, αξιοποιώντας τις Τ.Π.Ε., αποκτούν πρόσβαση σε ποικίλους σημειωτικούς πόρους, ερευνούν και συλλέγουν υλικό που θα συμβάλλει στην τεκμηρίωση των συμπερασμάτων στα οποία θα οδηγηθούν μέσα από την κριτική επεξεργασία τους. Εργάζονται ομαδικά και μαθαίνουν αναπροσαρμόζοντας τις νοητικές τους δομές ανάλογα με την αλληλεπίδραση που έχουν με το περιβάλλον τους, δηλ. την υλικοτεχνική υποδομή αλλά και το ανθρώπινο δυναμικό. Η γνώση δε «μεταβιβάζεται» στους μαθητές, αλλά δημιουργείται από τους μαθητές, οι οποίοι δρουν και επικοινωνούν σε συγκεκριμένα κοινωνικά και πολιτισμικά πλαίσια. Έτσι, λοιπόν, θα κατανοήσουν α) ότι η λογοτεχνία μπορεί να αποτελέσει ένα αντικείμενο δημιουργικής απασχόλησης και αντιπαράθεσης απόψεων, β) ότι θέματα όπως η ισότητα των δύο φύλων και η κοινωνική αδικία είναι διαχρονικά και γ) ότι συγγραφείς όπως ο Α. Παπαδιαμάντης με την γλωσσική ιδιαιτερότητα της καθαρεύουσας και την έκδηλη θρησκευτικότητα αποτύπωσαν με ενάργεια και χωρίς μεροληψία την κοινωνική και φυλετική καταπίεση των γυναικών.

Τόσο το κείμενο του Α. Παπαδιαμάντη όσο και η διδακτική πρόταση εναρμονίζεται με τις επιδιώξεις του Νέου Προγράμματος Σπουδών για το μάθημα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας (ΦΕΚ 1562 τεύχος 2, 27/6/2011 σελ. 21068 κ.ε.) που σχετίζονται με τη διέγερση του ενδιαφέροντος των μαθητών για τη λογοτεχνία, τη δυνατότητα δημιουργικής ανάγνωσης, ερμηνείας και κριτικής του λογοτεχνικού κειμένου. Επίσης, προσφέρεται για την ανίχνευση των ποικίλων αφηγηματικών τεχνικών, για διαθεματική προσέγγιση, για την αξιοποίηση εναλλακτικών υποστηρικτικών υλικών της λογοτεχνίας, όπως είναι οι ΤΠΕ και το διαδίκτυο.

ΣΤΟΧΟΙ ΤΟΥ ΣΕΝΑΡΙΟΥ**ΓΝΩΣΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ**

Οι μαθητές με την εφαρμογή της συγκεκριμένης διδακτικής πρότασης θα γνωρίσουν καλύτερα τη θέση της γυναίκας στη λογοτεχνία και θα εξασκηθούν στην παραγωγή κειμενικών ειδών που έχουν διδαχθεί με άλλη ευκαιρία, όπως το δοκίμιο, σημειώσεις, αφηγήσεις, περιγραφές, συγκρίσεις. Ειδικότερα:

- Θα συσχετίσουν τη λογοτεχνική προσέγγιση του φύλου με το συγκεκριμένο ιστορικό πλαίσιο (Σκιάθος 19ος αι.- αρχές 20ου αι.).
- Θα ερμηνεύσουν τη στάση του Α. Παπαδιαμάντη απέναντι στα «κοινωνικά και φυλετικά στερεότυπα» της ιδιαίτερης πατρίδας του.
- Θα συγκρίνουν δύο και περισσότερα κείμενα για να εντοπίσουν ομοιότητες και διαφορές στο χειρισμό θεμάτων.
- Θα ανιχνεύσουν την [ενδοκειμενικότητα](#) στον Α. Παπαδιαμάντη αλλά και την [διακειμενικότητα](#) στο έργο του.
- Θα ανιχνεύσουν τις αφηγηματικές τεχνικές με τις οποίες κατασκευάζονται οι ταυτότητες φύλου.
- Θα συζητήσουν το πρόβλημα της ενδοοικογενειακής εκμετάλλευσης της γυναίκας και της συναισθηματικής καταπίεσης.
- Θα προσεγγίσουν το θεσμό της προίκας από ιστορική, οικονομική, πολιτική, κοινωνιολογική και ψυχολογική προσέγγιση (εξωκειμενικά στοιχεία).
- Θα ερευνήσουν το θέμα του κοινωνικού αποκλεισμού, του εγκλήματος, της τιμωρίας από ποινική και θεολογική άποψη.
- Θα αναζητήσουν τα αίτια της παραβατικής συμπεριφοράς της «Φόνισσας».
- Θα επισημάνουν τα σκηνοθετικά και σκηνογραφικά στοιχεία στη συγκεκριμένη νουβέλα.
- Θα ασκηθούν στην επεξεργασία του πολυτροπικού υλικού που θα συλλέξουν για να γράψουν το δικό τους κείμενο.

Γλωσσικοί γνωστικοί στόχοι

- Θα μελετήσουν τη γλωσσική ποικιλία των κειμένων και θα την ερμηνεύσουν.
- Θα αποσαφηνίσουν την ορολογία: προίκα, προικοσύμφωνο, γαμήλιο συμβόλαιο, σύμφωνο ελεύθερης συμβίωσης, κανακαρά, φεμινισμός, γυναικείες σπουδές, γυναικείο ζήτημα.
- Θα μελετήσουν τη λόγια, εκκλησιαστική γλώσσα του Α. Παπαδιαμάντη και θα διαπιστώσουν τη γλωσσική συνέχεια της ελληνικής γλώσσας.
- Θα ασκηθούν στη συνεργατική παραγωγή προφορικού και γραπτού λόγου.

ΜΑΘΗΣΙΑΚΟΙ –ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

Με την εφαρμογή της συγκεκριμένης διδακτικής πρότασης θα μάθουν οι μαθητές πώς:

- Να θέτουν ερευνητικά ερωτήματα, να συγκεντρώνουν υλικό από διάφορες πηγές, να το επεξεργάζονται κατάλληλα με την τεχνική της αποδελτίωσης και να συνθέτουν ερευνητικές εργασίες.
- Να οδηγούνται σε εξωτερίκευση των συναισθημάτων τους αξιοποιώντας το γνωστικό και εμπειρικό τους απόθεμα.
- Να οδηγούνται σε αναστοχασμό και επαναπροσδιορισμό της ατομικής και κοινωνικής τους ταυτότητας (διαρκής μετασχηματισμός).
- Να προχωρήσουν στην εξατομικευμένη ανάγνωση λογοτεχνίας, στην ανάπτυξη προσωπικής οπτικής και αξιοποίησης των εκδοχών του κειμένου.

- Να εξοικειωθούν με την ιδέα της ανάληψης πρωτοβουλιών για την επίλυση προβλημάτων και την ομαδοσυνεργατική έρευνα.

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

Οι νέες τεχνολογίες είναι απαραίτητες για την εφαρμογή του σεναρίου γιατί η διδακτική πρόταση στηρίζεται στην ποικιλία των σημειωτικών πόρων και κυρίως στον οπτικό και ακουστικό γραμματισμό. Με τη βοήθεια του καθηγητή οι μαθητές ανάλογα με τα ζητούμενα κάθε δραστηριότητας καλούνται:

- Να αναπτύξουν τεχνικές διαχείρισης, αξιολόγησης και αξιοποίησης της πληροφορίας στο διαδίκτυο και την πολυτροπική εγγραμματοσύνη.
- Να εξασκηθούν στην παραγωγή λόγου χρησιμοποιώντας τους αυτοματισμούς γραφείου, ειδικότερα τον επεξεργαστή κειμένου για να συνθέσουν περιλήψεις, παραγράφους (π.χ. με λεπτομέρειες, με σύγκριση, με αιτιολόγηση κ.λ.π.), πίνακες ή να δημιουργήσουν παρουσιάσεις συνδυάζοντας τες με πλούσιο υλικό από το διαδίκτυο (φωτογραφίες, μουσική, video κ.λ.π.)
- Να αναπτύξουν επικοινωνία και συνεργασία με άλλες κοινότητες σχολικές γνωρίζοντας τες από τις εργασίες τους στο διαδίκτυο και προσκαλώντας τες στο [ιστολόγιο](#) της τάξης.

ΛΕΠΤΟΜΕΡΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

Η διδακτική πρόταση λόγω του εργασιακού εύρους της και της χρονικής της διάρκειας εφαρμόστηκε σε δύο τμήματα της Α' Λυκείου (συνολικά 49 μαθητές). Οι τάξεις είχαν χωριστεί σε ομάδες των τεσσάρων ή πέντε ατόμων από προηγούμενες δραστηριότητες. Οι ομάδες δημιουργήθηκαν με σεβασμό στις επιθυμίες και ενδιαφέροντα των μαθητών αλλά παράλληλα καταβλήθηκε προσπάθεια ώστε να υπάρχει, σε κάθε ομάδα ένας τουλάχιστον μαθητής που να είναι περισσότερος εξοικειωμένος με τη χρησιμοποίηση των Τ.Π.Ε. (κυρίως στην πλοήγηση-αναζήτηση στο διαδίκτυο). Οι ίδιοι οι μαθητές ανάλογα με τις προσωπικές τους κλίσεις διαπραγματεύθηκαν τους ρόλους τους στο εσωτερικό της κάθε ομάδας. Η «ονοματοδοσία» των ομάδων και των αντίστοιχων φύλλων εργασίας έγινε από τη δημιουργό του σεναρίου: πρώτον για την καλύτερη οργάνωση των πληροφοριών και δεύτερον για να «εξαφθεί» η περιέργεια των μαθητών κατά την επιλογή των θεμάτων. Κάποια φύλλα εργασίας λόγω της μεγάλης ερευνητικής έκτασης μοιράστηκαν σε δύο ομάδες του ίδιου τμήματος. Επιλέχθηκαν συχνά και κατά την επεξεργασία του σεναρίου αλλά και ως πηγές άντλησης πληροφοριών ντοκιμαντέρ ή ταινίες, τόσο για την ποικιλία πόρων όσο και γιατί η εικόνα από την μια αποτελεί ένα ισχυρό μέσο για την κινητοποίηση του ενδιαφέροντος των μαθητών από την άλλη διευκολύνει την πρόσληψη της πληροφορίας. Σχεδόν όλες οι παραπομπές αφορούν διαδικτυακές πηγές για να είναι πιο άμεσα και εύκολα προσβάσιμες στους μαθητές.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΣΕΝΑΡΙΟΥ

Α' ΦΑΣΗ: 1 ΩΡΑ

Αφόρμηση: Γνωριμία με το συγγραφέα και το έργο του παρακολουθώντας το ντοκιμαντέρ του Τ. Ψαρρά, Εποχές και συγγραφείς: [Α. Παπαδιαμάντης](#).

Β' ΦΑΣΗ: 2 ΩΡΕΣ

Δραματοποιημένη ανάγνωση στη σχολική τάξη των αποσπασμάτων του σχολικού εγχειριδίου με διανομή των ρόλων- ομιλούντων προσώπων και του αφηγητή. Οι υπόλοιποι μαθητές με τη μέθοδο των στοχευμένων ερωτήσεων:

- τοποθετούν έναν πλαγιότιτλο σε κάθε ενότητα
- επισημαίνουν τα ρεαλιστικά – νατουραλιστικά στοιχεία του κειμένου
- κάνουν έναν κατάλογο με τα τοπωνύμια της Σκιάθου, παρατηρώντας την πορεία της ηρωίδας
- παρατηρούν τις γλωσσικές επιλογές του συγγραφέα στα αφηγηματικά, τα διαλογικά και τα περιγραφικά μέρη (τύποι λόγιοι, δημώδεις, σκιαθίτικα ιδιώματα, ποικίλα εκφραστικά μέσα, εναλλαγή διαλόγου και ελεύθερου πλαγίου λόγου, περιγραφή, στο στοιχείο της ειρωνείας π.χ. Φραγκογιαννού-θεραπεύτρια)
- ανιχνεύουν τις λέξεις-σύμβολα ή αμφίσημες: «πάθια», «παραλογίσει»
- διαπιστώνουν το ρόλο που παίζει η φύση στο θάνατο της ηρωίδας
- σχολιάζουν τη λύση του μύθου (τιμωρία-κάθαρση)

Γ' ΦΑΣΗ: 2 ΩΡΕΣ

Για την αισθητική απόλαυση ολόκληρης της νουβέλας τουλάχιστον οπτικά (στο σχολικό εγχειρίδιο υπάρχουν μόνο αποσπάσματα) και πριν περάσουν οι μαθητές στην ερμηνευτική αποδόμηση του έργου προβλήθηκε η ομώνυμη σειρά της ΕΡΤ «[Η Φόνισσα](#)».

Δ' ΦΑΣΗ: 2x3 ΩΡΕΣ

Στο Εργαστήριο Πληροφορικής του σχολείου οι μαθητές εργάστηκαν σε ομάδες το κάθε τμήμα χωριστά στα φύλλα εργασίας που παραλαμβάνουν σε [ηλεκτρονική](#) και έντυπη μορφή και χωρίστηκαν σε: 1. [Βιογράφοι](#), 2. [Φιλολογοί](#), 3. [Λαογράφοι](#), 4. [Κοινωνιολογοί](#), 5. [Εγκληματολόγοι](#), 6. [Κριτικοί της Λογοτεχνίας](#), 7. [Θεολόγοι](#). (βλ. επιλεκτικά τμήματα των Φύλλων Εργασίας –λόγω του περιορισμού έκτασης της εισήγησης- στο Παράρτημα του άρθρου).

Ε' ΦΑΣΗ: 2 ΩΡΕΣ

Στη σχολική βιβλιοθήκη οι μαθητές παρουσίασαν αλληλεπιδρώντας τα αποτελέσματα της έρευνας τους στην ολομέλεια της τάξης και συνέθεσαν ομαδικά τη λογοτεχνική ανάλυση του έργου (βλ. [αναρτήσεις](#) στο Blog Λογοτεχνίας των δύο τμημάτων).

ΣΤ' ΦΑΣΗ: 1 ΩΡΑ

Κατά την τελική αποτίμηση οι μαθητές «αποχαιρετώντας» το συγγραφέα αναζήτησαν τον απόηχο «Φόνισσας» στο [θέατρο](#) (πληθώρα επαγγελματικών σχολικών και ερασιτεχνικών παρατάσεων), στη μουσική (π.χ. η [μελοποίηση](#) του τελικού αποσπάσματος του έργου που κλείνει περιγράφοντας τον πνιγμό της Φραγκογιαννούς, μουσικοχορευτικά [δρώμενα](#)) ακόμη εικαστικά ως [κόμικς](#) στο διαδίκτυο.

Ζ' ΦΑΣΗ: ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ (ΠΡΟΑΙΡΕΤΙΚΑ)

Ως μορφή ήπιας αξιολόγησης όσων διδάχθηκαν και για να αλλάξουν ρόλους από αυτούς που είχαν κατά την κατανομή των φύλλων εργασιών, οι μαθητές καλούνται να συνθέσουν στο σπίτι τους κείμενο προσχεδιασμένου προφορικού ή γραπτού λόγου επιλέγοντας ένα από τα θέματα:

1. Υποθέστε ότι είστε δημοσιογράφος και παίρνετε συνέντευξη από τη Φραγκογιαννού.

2. Υποθέστε ότι είστε ιερέας - εξομολόγος της Φραγκογιαννούς. Τι θα της απαντούσατε ακούγοντας την εξομολόγηση των πράξεών της;

3. Γνωρίζοντας ότι στα έργα του Α. Παπαδιαμάντη πρωταγωνιστούν κυρίως γυναίκες και με αφόρμηση τη «Φόνισσα», σε μια συνέντευξη με το συγγραφέα ποιες ερωτήσεις θα του απευθύνετε;

4. Υποθέστε ότι είστε δικηγόρος (κατήγορος ή συνήγορος), σχεδιάστε την κεντρική γραμμή κατηγορίας ή υπεράσπισης.

5. Να δώσετε ένα άλλο τέλος στη νουβέλα αιτιολογώντας την επιλογή σας.

6. Έχει υποστηριχθεί πως το έργο του Α. Παπαδιαμάντη ασκεί μια ιδιαίτερη γοητεία στον αναγνώστη. Συμφωνείτε με αυτή τη διαπίστωση; Αν ναι, τι σας γοήτευσε στο συγκεκριμένο έργο;

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τα πορίσματα της διδακτικής πρότασης ήταν ικανοποιητικά για τους μαθητές και ανατροφοδοτικά για τη διδάσκουσα, μιας και επιτεύχθηκε σε σημαντικό βαθμό η σύζευξη στόχων-αποτελεσμάτων, όπως:

α) η ώθηση της αυτενέργειας των μαθητών για την κατάκτηση της νέας γνώσης,

β) η ενεργητική εμπλοκή όλων τους στη διαδικασία της μάθησης - ακόμη και των πιο αδύναμων και πιο αδιάφορων μέχρι τότε για τα φιλολογικά μαθήματα-

γ) η προαγωγή της συνεργατικής μάθησης και του ομαδικού πνεύματος.

Οι μαθητές έδειξαν ζωηρό ενδιαφέρον και διατύπωσαν με απροσδόκητη σαφήνεια τις απόψεις τους γιατί με τις ΤΠΕ το μάθημα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας εκσυγχρονίστηκε και απέκτησε αμεσότητα. Αν και η τεχνολογία φάνηκε αρχικά να λειτουργεί ως δόλωμα, στη συνέχεια έγινε εργαλείο μάθησης και συστατικό στοιχείο της σχολικής τους δραστηριότητας. Ανέπτυξαν επικοινωνιακές και μεταγνωστικές δεξιότητες και καλλιέργησαν την κριτική τους σκέψη. Τέλος, μέσα από τη διαδικασία της μαθητοκεντρικής - βιωματικής μάθησης συνέδεσαν το σχολείο με την κοινωνία και τα προβλήματά της.

Κατά δήλωσή τους, επιθυμούν να διδάσκονται τα μαθήματα μ' αυτόν τον τρόπο. Η χρησιμοποίηση διαδικτυακών πηγών έδωσε «ζωντάνια» στο μάθημα, επηρέασε θετικά την επίδοσή τους, τους παρακίνησε να εργάζονται με παρόμοιο τρόπο κατά την προετοιμασία τους στα φιλολογικά μαθήματα και τους έκανε να νιώθουν πως είναι περισσότερο ενεργοί στη διδακτική πράξη. Οι λιγότερο δεσμευτικές δραστηριότητες των φύλλων εργασίας άφησαν στους μαθητές μεγαλύτερο περιθώριο πρωτοβουλίας. Τις απαντήσεις στα φύλλα εργασίας μπορεί να βρει κανείς στο ιστολόγιο [σχολικό blog](#) που δημιουργήθηκε από τους ίδιους και εκφράζει όχι μόνο τις γνώσεις που αποκόμισαν από τη «Φόνισσα» αλλά και την αισθητική τους.

Στόχος της διδακτικής πρότασης δεν ήταν η αξιολόγηση των μαθητικών επιδόσεων με τον τυπικό τρόπο αλλά η υιοθέτηση διδακτικής πρακτικής που θα μετέτρεπε τη στατική διδασκαλία σε μια δυναμική διαδικασία μάθησης και γόνιμης αλληλεπίδρασης. Ειδικότερα, η διδάσκουσα μέσα από αυτή τη διδακτική προσέγγιση αναγνώρισε και υιοθέτησε τις ΤΠΕ ως ένα αποτελεσματικό μαθητοκεντρικό εργαλείο στη διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων διαπιστώνοντας τη θετική διάθεση και το ευχάριστο ψυχολογικό κλίμα μέσα στην τάξη με την ολιστική προσέγγιση της γνώσης. Θα πρέπει ωστόσο να επισημανθεί ότι ο συγκεκριμένος τρόπος διδασκαλίας αποδεικνύεται περισσότερο αποτελεσματικός, προαπαιτεί όμως μεγαλύτερη

προετοιμασία εκ μέρους του διδάσκοντα. (βλ. λεπτομέρειες σε [άρθρο](#) της γράφουσας για το [σχολικό blog](#))

Βέβαια, σε καμία προσπάθεια δεν λείπουν οι αντιξοότητες: Η παραγωγή συνεχούς γραπτού λόγου ή σημειώσεων στον επεξεργαστή κειμένου απαιτεί περισσότερο διδακτικό χρόνο απ' ό,τι η συγγραφή ενός κειμένου στη σχολική τάξη. Συχνά ανέκυπταν τεχνικά προβλήματα εξαιτίας των ελλείψεων του εργαστηρίου πληροφορικής και γι' αυτό το λόγο στο εργαστήριο είναι απαραίτητοι δύο διδάσκοντες (ο δημιουργός του σεναρίου και κάποιος συνάδελφος), για να παρακολουθούν καλύτερα τις εργασίες των ομάδων. Η ομαδοσυνεργατική διδασκαλία είναι ιδιαίτερα «θορυβώδης», αλλά η συνεργατική μάθηση συνεπάγεται την αυτοδιόρθωση. Ο καθηγητής αναλαμβάνει το ρόλο του συμβούλου και καθοδηγεί τους μαθητές υποβάλλοντας τα κατάλληλα ερωτήματα. Δεν προσφέρει έτοιμες διορθωτικές λύσεις, αλλά προσανατολίζει την ομάδα προς την κατεύθυνση που αυτή θα πρέπει να κινηθεί. Τέλος, ανάλογες διδακτικές παρεμβάσεις ίσως δεν λύνουν όλα τα προβλήματα της μαθησιακής διαδικασίας, οπωσδήποτε όμως προσφέρουν πολύ περισσότερες δυνατότητες στον εκπαιδευτικό για μια πιο ποιοτική και ουσιαστική διδασκαλία.

ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Βελουδής, Γ. (13/10/2002). «Η Φόνισσα είμαι εγώ». Ποιον να καταδίκασε ο συγγραφέας Παπαδιαμάντης; Τη Φραγκογιαννού, δηλαδή τον εαυτό του; Για εγκλήματα που δεν έκανε; Ανακτήθηκε από τη διεύθυνση <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=146132>

Γκασούκα, Μ. (1995). Η κοινωνική θέση των γυναικών στο έργο του Α. Παπαδιαμάντη, (διδακτορική διατριβή), Αθήνα. Ανακτήθηκε από τη διεύθυνση <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/5344#page/1/mode/2up>

Εθνικός θησαυρός της Ελληνικής Γλώσσας <http://hnc.ilsp.gr/find.asp>

Επιμορφωτικό υλικό για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στα Κέντρα στήριξη επιμόρφωσης (2011) Τεύχος 1: Γενικό Μέρος, Β' Έκδοση Πάτρα EAITY. Ανακτήθηκε από τη διεύθυνση http://axis.teikav.edu.gr/pake/Yliko_Genikou_Merous/2011_YlikoPAKE_Geniko_Meros_Complete_Version_ITY.pdf

Ζέρβας, Α. (15/5/2011). Η Φόνισσα στον ορίζοντα της ατομικότητας. Ανακτήθηκε από τη διεύθυνση <http://mesaellada.wordpress.com/2011/05/15/%CE%B7-%CF%86%CF%8C%CE%BD%CE%B9%CF%83%CF%83%CE%B1-%CF%83%CF%84%CE%BF%CE%BD-%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B6%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B1%CF%84%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%84%CE%B7/>

Ζουμπουλάκης, Σ. (12/10/2011). Παπαδιαμάντης στη δημοτική, ναι ή όχι; Ανακτήθηκε από τη διεύθυνση <http://www.tovima.gr/books-ideas/article/?aid=424696>

Κανταράκη, Σ. Η άσύνειδος μητρική «παραβατικότητα» στον Παπαδιαμάντη. Ανακτήθηκε από τη διεύθυνση <http://users.sch.gr/amalsk/Arheio/10Issue/5Asyneidos.pdf>

Κοκόλης, Ξ. Λ. (1984). Αυτό-και ετερο-βιογραφισμός στη «Φόνισσα» του Αλ. Παπαδιαμάντη (Για τα ογδοντάχρονα της Φραγκογιαννούς). *ΕΕΦΣΠΘ*, 1984, 22, σσ. 251-278.

Κολίτση, Φ. (2008). Dostoevsky, Έγκλημα και Τιμωρία (1866) & Α. Παπαδιαμάντη, Η Φόνισσα (1903): Μια παράλληλη ανάγνωση. *Πρακτικά Διημερίδας «Δρώμενα και Γράμματα Σλαβικού πολιτισμού»* Θεσσαλονίκη: Σχολή Βαλκανικών Γλωσσών και Ρωσικής σσ. 22-44. Ανακτήθηκε από τη διεύθυνση http://users.auth.gr/~fk/FK_DOST_PAPAD_IMXA_2008.pdf

Κουράκης, Ν.Ε. Η «Φόνισσα» του Παπαδιαμάντη. Μια εγκληματολογική και ποινική προσέγγιση. Ανακτήθηκε από τη διεύθυνση <http://old.law.uoa.gr/crime-research/fonissapapadiamanti.pdf>

Κουφογιάννης, Ε. (6/10/2011). Η Φόνισσα. Ανακτήθηκε από τη διεύθυνση <http://www.avgi.gr/ArticleActions/show.action?articleID=643210>

Κωπτούλα, Μ. (2/4/2011). Ενδοκειμενικότητα και διακειμενικότητα στη «Φόνισσα» του Παπαδιαμάντη. Εισήγηση στην ημερίδα: *Τ.Π.Ε. και γλωσσικά μαθήματα*, Αθήνα. Ανακτήθηκε από τη διεύθυνση <http://filologoi.files.wordpress.com/2011/03/fonissa3.pdf>

Μακράκης, Μ. (5/10/2011). Το πρόβλημα της θεοδικίας και το κακό στην πιο ακραία του μορφή στον Αλέξ. Παπαδιαμάντη και στον Φ. Ντοστογιέφσκι. Μια προσέγγιση δύο μεγάλων σ' ένα μεγάλο θέμα. Ανακτήθηκε από τη διεύθυνση <http://www.haniotika-nea.gr/84350-me-aformi-tin-100i-epeteio-apo-to-thanato-tou-papadiamanti-se-sxesi-pali-kai-me-ton-ntostogiefski/>

Μάντης, Κ. Σημειώσεις Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Ανακτήθηκε από τη διεύθυνση http://latistor.blogspot.gr/2011/01/blog-post_06.html

Μπαλάσκα, Δ. (19/11/2007). Μελέτη της σχέσης κοινωνικής ανθρωπολογίας και λογοτεχνίας μέσα στο έργο του Α. Παπαδιαμάντη η «Φόνισσα». Ανακτήθηκε από τη διεύθυνση <http://estia.hua.gr:8080/dspace/bitstream/123456789/257/1/Ptychiaki34.pdf>

Μπέης, Κ. (29/1/1981). Αλήθειες και μύθοι γύρω από την προίκα. Ανακτήθηκε από τη διεύθυνση <http://www.kostasbeys.gr/articles.php?s=3&mid=1096&mnu=1&id=22819>

Ξένου-Βερνάρδου, Α. (22/8/2004). Καταργήθηκε ή όχι η προίκα; Ανακτήθηκε από τη διεύθυνση <http://www2.rizospastis.gr/story.do?id=2453777&publDate=22/8/2004>

Οικονομοπούλου, Ε. Η γυναίκα στον Παπαδιαμάντη: Η θητεία της πενθεράς. Ανακτήθηκε από τη διεύθυνση <https://sites.google.com/site/aformesskepseisdimiourgia/h-gynaika-ston-papadiamante/e-theteia-tes-pentheras>

Παπαλεοντίου, Λ. (1997) Η παπαδιαμαντική μορφή της Φόνισσας και ο αφηγητής. *Ελληνικά*, 1997, 47, σσ. 330-347. Ανακτήθηκε από τη διεύθυνση http://media.ems.gr/ekdoseis/ellinika/Ellinika_47_2/ekd_peel_47_2_Papaleontiou.pdf

Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα <http://www.greek-language.gr/greekLang/index.html>

Τσαρουχά -Θηλυκού, Ν. Η (27/12/2011). «Φόνισσα» του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη σε κόμικς. Ανακτήθηκε από τη διεύθυνση http://historyofcomics.blogspot.gr/2011/12/blog-post_27.html

Φιλιππόπουλος, Μ. (2006). Ο νατουραλισμός στη Φόνισσα του Παπαδιαμάντη. Ανακτήθηκε από τη διεύθυνση <http://www.archive.gr/news.php?readmore=183>

Χριστίδης, Α. Φ. Εγκυκλοπαιδικός οδηγός: Μετάφραση [ΣΤ 1]. Ανακτήθηκε από τη διεύθυνση http://www.komvos.edu.gr/glwssa/odigos/thema_st1/st_1_thema.htm

Saunier, G. M. (2001). Έωσφόρος και Άβυσσος. Ο προσωπικός μύθος του Παπαδιαμάντη, Αθήνα: Έκδόσεις Άγρα. σσ. 225-232. Ανακτήθηκε από τη διεύθυνση <http://www.potheg.gr/ProjectDetails.aspx?Id=733&lan=1>

ΟΠΤΙΚΟΑΚΟΥΣΤΙΚΑ - ΨΗΦΙΑΚΑ ΑΡΧΕΙΑ

[ΕΠΟΧΕΣ ΚΑΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ, Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης](#) (Αρχείο ντοκιμαντέρ της ΕΡΤ)

[Παπαδιαμάντης, Ελύτης, "Φόνισσα"](#) (Εκπαιδευτική Τηλεόραση)

Σειρά εκπομπών εσωτερικής παραγωγής της ΕΡΤ, «Το σκοτεινό τρυγόνι», για τα εκατό χρόνια από το θάνατο του κορυφαίου Έλληνα πεζογράφου Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη (3.1.1911-3.1.2011). «[Μάννα μου, εγώ 'μαι τ' άμοιρο, το σκοτεινό τρυγόνι, όπου το δέρνει ο άνεμος, βροχή που το πληγώνει](#)», είναι οι δύο πρώτοι στίχοι από το νεανικό ποίημα του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη «Προς την Μητέρα μου», γραμμένο πίσω από ένα γράμμα του, το 1874. Η τέταρτη στροφή του ίδιου ποιήματος βρίσκεται και στο μυθιστόρημά του «Η Φόνισσα».

Τελευταία προσπέλαση των υπερσυνδέσεων: 31/12/2013

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΦΥΛΛΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

1ο ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: Βιογράφοι: Γνωρίζοντας τον Α. Παπαδιαμάντη μέσα από τη «Φόνισσα»

Ο Α. Παπαδιαμάντης υπήρξε από τους πιο δημοφιλείς συγγραφείς των παλαιότερων σχολικών εγχειριδίων, κυρίως χάρη στα [χριστουγεννιάτικα και πασχαλιάτικα](#) διηγήματα. Σήμερα είναι μάλλον άγνωστος στους νέους αναγνώστες. Ωστόσο φρόντισε ο ίδιος να μας συστηθεί με ένα μικρό ιδιόχειρο [βιογραφικό σημείωμα](#).

1) Με τη «βοήθεια του ίδιου του [Α. Παπαδιαμάντη](#)», με [ιστοεγκυκλοπαίδειες](#) και την [πτυχιακή εργασία](#) της Δ. Μπαλάσκα (σσ. 7-15) να συντάξετε ένα χρονοδιάγραμμα της ζωής και της δράσης του συγγραφέα σε μορφή excel επικεντρώνοντας την προσοχή σας σε 10 σημαντικά γεγονότα της ζωής του.

2) Πηγή έμπνευσης του Παπαδιαμάντη ήταν υπαρκτά πρόσωπα της Σκιάθου ή πρόσωπα από τον κοινωνικό του περίγυρο στην Αθήνα. Ταυτόχρονα, όμως, συχνά στα έργα του αφηγείται προσωπικές του εμπειρίες όπως απέδειξαν με παράδειγμα τη νουβέλα της «Φόνισσας» οι Ξ. Κοκόλης (σσ. 263-269) και [Ν. Κουράκης](#) (σσ. 7-11). Έχοντας μελετήσει το οικογενειακό του ιστορικό από τους προαναφερθέντες ιστοτόπους να διερευνήσετε αν η «[Φόνισσα](#)» βασίζεται σε βιώματα του συγγραφέα ή ακόμη αν αποτελεί προσωπίο του. Απαντήστε συνθέτοντας μια παράγραφο 120 λέξεων με αιτιολόγηση.

3) Ο Α. Παπαδιαμάντης χαρακτηρίστηκε ως ο «[σκηνίτης της γραφίδος](#)», ζει δηλ. αποκλειστικά από τα χρήματα που του αποφέρει η δημοσίευση των διηγημάτων και των μεταφράσεων. Πέραν τη ζωή του με μεγάλη [στέρηση](#) την οποία μαρτυρεί και εμφάνισή του με το τριμμένο πανωφόρι. Αυτή η φτώχεια, η ανέχεια αντικατοπτρίζεται και στα έργα του (βλ. την [πτυχιακή εργασία](#) της Δ. Μπαλάσκα σσ. 44-46). Αναζητήστε στο [κείμενο](#) της «Φόνισσας» πληροφορίες για την οικονομική και κοινωνική

κατάσταση των ηρώων της νουβέλας και γράψτε μια παράγραφο 120 λέξεων που να αποδεικνύεται ο ρόλος της φτώχειας στην εξέλιξη του διηγήματος.

2ο ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: Φιλολόγοι: Αναλύοντας το σχολικό απόσπασμα της «Φόνισσας»

Χρονολογικά, ο Α. Παπαδιαμάντης ως πεζογράφος εντάσσεται στα πλαίσια της Νέας Αθηναϊκής Σχολής (1880-1920), η οποία στρέφεται από τη μια πλευρά στη μελέτη του λαϊκού πολιτισμού και την ανάπτυξη της Λαογραφίας (Νικόλαος Πολίτης) και από την άλλη στον αγώνα για την επικράτηση της δημοτικής γλώσσας (Γ. Ψυχάρης, Το ταξίδι μου 1888).

Ειδικότερα η πεζογραφία την περίοδο αυτή κινείται στο χώρο της ηθογραφίας. Με τον όρο ηθογραφία εννοούμε τη στροφή των λογοτεχνών προς την ύπαιθρο με στόχο την περιγραφή και την απεικόνιση των ηθών και των εθίμων το ελληνικού λαού. Από τους κόλπους της ηθογραφίας θα προέλθουν δύο λογοτεχνικά ρεύματα, ο [ρεαλισμός](#) και ο [νατουραλισμός](#).

1) Αφού μελετήσετε το περιεχόμενο των λογοτεχνικών ρευμάτων: α) να καταγράψετε τα βασικά χαρακτηριστικά τους, β) να βρείτε χωρία του σχολικού [κειμένου](#) που αντιστοιχούν σε αυτά, και γ) να συνθέσετε μία παράγραφο όπου να αιτιολογήσετε την ένταξη του έργου στο [νατουραλισμό](#).

2) Η ανάδειξη του λαϊκού πολιτισμού εντάσσεται στις επιδιώξεις του νατουραλισμού. Ποια λαογραφικά στοιχεία διακρίνετε στο [κείμενο](#); Χρωματίστε τα σχετικά χωρία και τοποθετείστε τίτλους με τη μορφή σχολίων στο περιθώριο.

3) Στη «[Φόνισσα](#)» ο [Παπαδιαμάντης](#) συχνά «ξεστρατίζει» από τη χρονολογική αφήγηση των γεγονότων, χρησιμοποιεί πληθώρα [αφηγηματικών τεχνικών](#) και ευρημάτων, όπως αναδρομή, προοικονομία, επιβράδυνση, επιτάχυνση, όνειρα, φωτίζοντας άλλοτε το παρελθόν και άλλοτε τον ψυχικό κόσμο της Φραγκογιαννούς. Με αυτά τα δεδομένα να εντοπίσετε τις τεχνικές αυτές στο σχολικό [απόσπασμα](#) και να χαρακτηρίσετε τον Α. Παπαδιαμάντη ως αφηγητή (σε μια παράγραφο).

4) Αν και η «[Φόνισσα](#)» γράφεται το 1903 δηλ. 15 χρόνια μετά «Το ταξίδι μου» του Γ. Ψυχάρη, η [γλώσσα του Α. Παπαδιαμάντη](#) είναι η λόγια καθαρεύουσα με κάποιες αποχρώσεις του σκιαθίτικου ιδιώματος. Η παπαδιαμαντική γλώσσα είναι εμπόδιο για την προσέγγιση του έργου από νέους της ηλικίας σας ή πρόκειται για προκατάληψη; Συμβουλευτείτε την εκπομπή «[Το σκοτεινό τρυγόνι](#)» όπου ακούγονται οι απόψεις κι άλλων συνομηλίκων σας.

Πολλοί μελετητές και θαυμαστές του παπαδιαμαντικού έργου θεωρούν τη γλωσσική του ιδιομορφία σύμφυτη με το έργο του. Κατά τη γνώμη σας θα αποδομούσε τα κείμενα η [απόδοση](#) τους στη [νεοελληνική γλώσσα](#) (ενδεικτικά αναφέρεται η απόδοση στη δημοτική των χριστουγεννιάτικων διηγημάτων της Καίτης Χιωτέλλη) ή απλά θα εξυπηρετούσε μεγαλύτερη μερίδα του αναγνωστικού κοινού; Να συνθέσετε κείμενο 150 λέξεων τεκμηριώνοντας την άποψή σας.

5) Το μοτίβο της υποχρέωσης της παραδοσιακής σκιαθίτικης οικογένειας, να αποκαταστήσει προικίζοντας και παντρεύοντας τις κόρες της, απαντά και σε άλλα μυθιστορήματα του Α. Παπαδιαμάντη όπως π.χ. στο [απόσπασμα](#) «... Ἡ Ἁγία Ἀναστασία ἢ Φαρμακολύτρια ... γεννήθηκε κι ἄλλος χαμάλης!» της «[Φαρμακολύτριας](#)». Μελετώντας την ενδοκειμενικότητα στο έργο του Α. Παπαδιαμάντη σε μία παράγραφο να αναπτύξετε πώς οι οικογένειες επέλυαν το πρόβλημα της προίκας στα δύο έργα δηλ. τη «[Φόνισσα](#)» και τη «[Φαρμακολύτρια](#)».

3ο ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: Λαογράφοι: Μελετώντας το Θεσμό της προίκας

Η ιστορία της Φραγκογιαννούς έχει ως κινητήριο μοχλό το θεσμό της προίκας. Ξενυχτώντας στο προσκέφαλο της νεογέννητης εγγονής της η Φραγκογιαννού θυμάται το γάμο της και την αδικία εις βάρος της από τους γονείς της στην κατανομή των περιουσιακών στοιχείων της πατρικής οικογένειας. Πεθαίνοντας η τελευταία εικόνα που παίρνει μαζί της είναι το «προικιό της»:

«Τά κύματα έφουσκωσαν άγριώς, ώς νά είχαν πάθος. Έκάλυψαν τούς μυκτήρας καί τά ὄτα της...

— Ώ! Νά τό προικιό μου! Εἶπε. Αὐταί ὑπήρξαν αἱ τελευταῖαι λέξεις της.»

1) Αναζητήστε στην [Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα](#) τους παρακάτω όρους και συμπληρώστε τους ορισμούς: προίκα, προικοσύμφωνο, γαμήλιο συμβόλαιο, σύμφωνο ελεύθερης συμβίωσης, κανακαρά

Για τις ίδιες λέξεις αναζητήστε και επικολλήστε σε έγγραφο του κειμενογράφου τις δυνατές χρήσεις των λέξεων σε προτάσεις από τα [Σωμάτων Κειμένων](#) της Πύλης για την Ελληνική γλώσσα. Σχηματίστε για κάθε λέξη από μια δική σας πρόταση στην οποία να φαίνεται ότι κατανοείτε τη σημασία της.

Αναζητήστε, αν είναι δυνατόν, στο κοινωνικό σας περιβάλλον περιπτώσεις γάμων που ακυρώθηκαν πριν την τέλεση τους εξαιτίας της προίκας. Τι ρόλο έπαιζαν τα συμβαλλόμενα μέρη γαμπρός, νύφη, γονείς, αδέρφια;

Σημείωση: Εναλλακτικά μπορείτε να αναζητήστε και να επικολλήσετε σε έγγραφο του κειμενογράφου δυνατές χρήσεις των λέξεων από προτάσεις του [Εθνικού Θησαυρού της Ελληνικής Γλώσσας](#).

2) Μελετήστε τα άρθρα της [Α. Ξένου-Βερνάρδου](#) και του [Κ. Μπέη](#) στον ημερήσιο τύπο με αφορμή την επίσημη κατάργηση της προίκας το 1981 και συγγράψτε περίληψη 120 λέξεων για την νομική υπόσταση της γυναίκας πριν και μετά την κατάργηση του θεσμού της προίκας.

3) Τα προικοσύμφωνα αποτελούν πολύτιμη πηγή αρχειακού υλικού και προσφέρουν σημαντικές πληροφορίες όχι μόνο για την καθημερινή ζωή των ανθρώπων ενός τόπου ή μιας ιστορικής περιόδου αλλά και την οικονομική δραστηριότητα και την κοινωνική τους θέση. Επισκεφτείτε την ιστοσελίδα του Ινστιτούτου Μεσογειακών Σπουδών (ΙΜΣ ΙΤΕ), όπου στο πρόγραμμα της καθηγήτριας του Πανεπιστημίου Κρήτης Α. Κάσδαγλη "[Γαμήλια συμβόλαια στον ελληνικό χώρο 1500-1830](#)" περιλαμβάνονται περισσότερα από 3000 προικοσύμφωνα από ολόκληρη την ελληνική επικράτεια. Πλοηγηθείτε στην ενότητα: Ερευνητικοί Τομείς→ Ιστορικές Σπουδές→Άλλα προγράμματα→ Προγράμματα σε εξέλιξη →[Γαμήλια Συμβόλαια στον ελληνικό χώρο 1500-1830](#). Αναζητήστε και περιγράψτε σε συνεχή λόγο δύο παραγράφων 100 λέξεων η καθεμιά δύο προικοσύμφωνα που σας εντυπωσίασαν. Αιτιολογήστε την επιλογή σας.

4) Το θεσμό της προίκας έχουν ως κεντρικό θέμα δύο ακόμη έργα που γράφτηκαν σχεδόν την ίδια εποχή με τη «Φόνισσα»: Α. Λασκαράτος, Τα μυστήρια της Κεφαλονιάς [απόσπασμα «[Η προίκα](#)»], Κ. Θεοτόκης, [Η τιμή και το χρήμα](#). Να συγκρίνετε το καθένα με τη νουβέλα του Παπαδιαμάντη σε δύο κείμενα έκτασης 150 λέξεων το καθένα.

4ο ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: Κοινωνιολόγοι: Μελετώντας τη θέση της γυναίκας στη «Φόνισσα»

Ο Α. Παπαδιαμάντης, ξεδιπλώνοντας το πολύπτυχο των γυναικείων χαρακτήρων, εισάγει τη «φιλογυναικεία λογοτεχνία» στη συντηρητική κοινωνία των αρχών του 20ου

αι. Τα συναισθήματα και οι αντιδράσεις που οι γυναίκες προκαλούν στον Α. Παπαδιαμάντη παραμένουν συνήθως κρυμμένα πίσω από μία μοναχική και προσηλωμένη θρησκευτικότητα. Στον κοινωνικό ρόλο των γυναικών, μία κατόρθωσε να πάρει τον κύριο αλλά και καίριο πρωταγωνιστικό ρόλο, η Φραγκογιαννού, η Φόνισσα.

1) Ανατρέξτε πρώτα στα σχετικά επεισόδια της σειράς «Το σκοτεινό τρυγόνι»: 9. [Η γυναίκα και ο Παπαδιαμάντης](#), 11. [Τα δύο φύλα](#) και 21. [Οι μαθητές απέναντι στη Φόνισσα](#), καθώς και στις σελίδες 178-193 της διδακτορικής διατριβής της [Μ. Γκασούκα](#) και συνθέστε ένα κείμενο (200 λέξεων) όπου θα παρουσιάζετε την κοινωνική θέση των γυναικών στη σκιαθίτικη κοινωνία του τέλους του 19^{ου} αι. μέσα από τις ηρωίδες της νουβέλας «Φόνισσα»: γιαγιά Δελχαρώ, μάνα Χαδούλα Φραγκογιαννού, κόρη Αμέρσα.

2) Τα βάσανα της ζωής είναι ατελείωτα. Αυτό διαπιστώνεται και από την ιστορία της γριάς της [Χαρμολίνας](#), ηρωίδας ενός άλλου διηγήματος του Α. Παπαδιαμάντη, που έχοντας χάσει νιόπαντρη ακόμα το σύζυγό της, ανέθρεψε μόνη της τη μοναχοκόρη της, την Ασημένια, η οποία αργότερα παντρεύτηκε τον κατά πολύ μεγαλύτερό της Ιάκωβο Ματθαίου και απέκτησε οχτώ παιδιά. Η Χαρμολίνα ζούσε με την οικογένεια της Ασημένιας προσφέροντας τις υπηρεσίες της ...

Διαβάστε το μικρό διήγημα του Α. Παπαδιαμάντη και δικαιολογήστε σε μια παράγραφο με χωρία του σχολικού κειμένου την άποψη ότι ο «[χαρακτήρας της Χαρμολίνας](#)» αποτελεί πρόδρομο της Φόνισσας. Ποια κοινή άποψη απηχείται στο τέλος του διηγήματος για τη θέση της γυναίκας;

3) Να συγκρίνετε τις απόψεις για τη θέση της γυναίκας της Χαρμολίνας και της Χαδούλας Φραγκογιαννού με τη στάση που εκφράζει η ομόφυλη [Μήδεια](#) του Ευριπίδη (στ. 230 κ.ε.) πριν από δυόμιση χιλιετίες περίπου (βλ. την [πτυχιακή εργασία](#) της Δ. Μπαλάσκα σσ. 37-41). Τι είχε ή έχει αλλάξει; Πώς αντιμετωπίζουν οι άνδρες συγγραφείς Ευριπίδης και Α. Παπαδιαμάντης τις ηρωίδες τους;

4) Ο Α. Παπαδιαμάντης έδωσε στη «Φόνισσα» τον υπότιτλο «[κοινωνικό μυθιστόρημα](#)». Ποια είναι η κοινωνική διάσταση της νουβέλας;

5ο ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: Εγκληματολόγοι: Μελετώντας την έμφυλη εγκληματικότητα στη «Φόνισσα»

Κατά την [Μ. Γκασούκα](#), οι κοινωνίες και οι χώροι που περιγράφει ο Παπαδιαμάντης είτε στο νησί του είτε στην Αθήνα είναι κοινωνίες των γυναικών, οι οποίες διαχειρίζονται τελικά, άμεσα ή έμμεσα, τις περισσότερες και πιο ενδιαφέρουσες κοινωνικές σχέσεις. Η απόδοση αυτού του κόσμου, στα αθηναϊκά κυρίως διηγήματα ταυτίζεται με την καταγραφή φαινομένων βίας εις βάρος των γυναικών.

Στα σκιαθίτικα διηγήματα προβάλλει μια διαφορετική μορφή εγκληματικότητας: Στις οικονομικό-κοινωνικές συνθήκες μιας κλειστής κοινωνίας τα παιδιά δεν ήταν άχθος αλλά ευλογία, αφού οι απαιτήσεις της ζωής ήταν μικρές και τα παιδιά από πολύ μικρά συμμετείχαν στην παραγωγή. Μόνο σε περιπτώσεις που ο αριθμός των παιδιών και ιδιαίτερα των κοριτσιών ήταν υπερβολικός, μπορούσε να εμφανίζεται το φαινόμενο της παιδοκτονίας, όχι ως έγκλημα αλλά ως «λειτούργημα» κοινωνικής ισορροπίας. Με άλλα λόγια ήταν κάτι «επιβεβλημένο» από κάποια αδήριτη ανάγκη και, συγκεκριμένα, όταν η οικογένεια δεν είχε δυνατότητες επιβίωσης. Η κοινωνία, ως μέσο αυτοπροστασίας, καταφεύγει στη λύση της «βρεφοκτονίας», επειδή δεν μπορεί να υπερβεί κάποια όρια αντοχής. (βλ. άρθρο του [Γ. Βλαχογιάννη](#) το 1938 στη Νέα Εστία)

Παιδοκτονία, με την έννοια που προαναφέρθηκε διαπράττεται στη «Φόνισσα» - μιας και πληροί όλες τις προϋποθέσεις κοινωνικής ανισορροπίας και απωθημένης κοινωνικής καταπίεσης- από μια γυναίκα που με πλήρη συνείδηση ανατρέπεται το μητρικό της ρόλο στο όνομα της λύτρωσης και της παράλληλης σωτηρίας αυτών των εκκολλαπτόμενων «κορασίδων-υπηρετριών».

1) Η Φραγκογιαννού προσχεδίασε τους φόνους που διέπραξε; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με συγκεκριμένα χωρία του κειμένου.

2) Η παράνοια της Φραγκογιαννού δεν την εμποδίζει να κάνει λογικές σκέψεις, να είναι πανούργα, εύστροφη και εκπληκτικά ετοιμόλογη. Σε ποια σημεία του κειμένου φαίνεται αυτό;

3) Διαβάστε την εγκληματολογική μελέτη του N. Κουράκη (σσ. 26-30) και σε δύο παραγράφους απεικονίστε το ψυχολογικό πορτρέτο της «Φραγκογιαννούς». Αξιοποιήστε τη σημειολογία των ονείρων της ηρωίδας.

4) Θέλοντας να αναπαραστήσετε σήμερα τη δίκη της «Φραγκογιαννούς» γράψτε με τη μορφή πίνακα: α) τα εγκλήματα που τη βαρύνουν, β) τα επιχειρήματα υπεράσπισης. Εσείς, αν ήσασταν δικαστής, θα επιδιώκατε την καταδίκη της ή όχι;

6ο ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: Κριτικοί της Λογοτεχνίας: Συγκρίνοντας τη «Φόνισσα» και το «Έγκλημα και τιμωρία»

Ο Α. Παπαδιαμάντης για βιοποριστικούς λόγους μεταφράζει και δημοσιεύει έργα ξένων συγγραφέων στις εφημερίδες της εποχής. (παρακολουθείστε τη σχετική εκπομπή σειράς «Το σκοτεινό τρυγόνι»). Ιδιαίτερη θέση στο μεταφραστικό του έργο σε σχέση με το υπό εξέταση κείμενο της Φόνισσας έχει και την μετάφρασή του έργου του Ντοστογιέφσκι *Έγκλημα και Τιμωρία*. Η μετάφραση αυτή είναι βασισμένη, όπως φαίνεται, στη γαλλική μετάφραση του Ντερελύ. Ο Παπαδιαμάντης γράφει, και μεταφράζει, στην καθαρεύουσα. Αλλά η καθαρεύουσα του Παπαδιαμάντη, όπως παρατηρεί ο Α. Φ. Χριστίδης «έχει μια διαφορετική "αντήχηση" από την "άλλη", αρχαιοπληκτη καθαρεύουσα. Όμως πώς; Η βυζαντινίζουσα καθαρεύουσά του ηχεί με έναν τρόπο σχεδόν μελωδικό, εκκλησιαστικά μελωδικό, ... Αυτό είναι, ίσως, που αφαιρεί από την παπαδιαμαντική καθαρεύουσα τη "ρητορεία" που αναγκαστικά συνοδεύει μια μη ομιλούμενη, τεχνητή γλώσσα. Αλλά όχι μόνο αυτό. Στον Παπαδιαμάντη λειτουργεί η παραδοχή των ορίων της βασικής γλωσσικής του επιλογής, που αναιρεί την αντιπαλότητα δημοτικής-καθαρεύουσας. Η δημοτική είναι διάσπαρτη στο έργο του, και όχι μόνο στους διαλόγους, όπως είναι αναμενόμενο.

Σας διαβάζω, -λέει ο Α. Φ. Χριστίδης- τώρα, ένα μικρό κομμάτι από το *Έγκλημα και Τιμωρία*, σε μετάφραση Παπαδιαμάντη:

Όρθια ενώπιόν του, η γραία εισώπα και τον ηρώτα διά του βλέμματος. Ήτο εξηκοντούτις, μικρόσωμος και ισχνή, με μικράν σουβλερήν ρίνα και σπινθηροβολούντας εκ μοχθηρίας τους οφθαλμούς. Είχε την κεφαλήν ασκεπή, και η κόμη της, φαιά και λευκάζουσα, έστιλβεν εξ ελαιού. Ράκος φανέλλας περιετύλισσε τον λεπτόν λαιμόν της, μακρόν και λεπτόν ως πόδα όρνιθος. Με όλον τον καύσωνα έφερε επί των ώμων μαδημένην και κιτρινωπήν διφθέραν. Έβηχε δε αδιακόπως (ό.π., 17).

Το ντοστογιεφσκικό κείμενο ηχεί -και συνηχεί- εξάισια μέσα στη νέα γλωσσική του πατρίδα. Στον πεζό ψαλμό της παπαδιαμαντικής καθαρεύουσας συναντιέται -και συντίθεται- η κοινή οδύνη που διαπερνά τον κόσμο του Ντοστογιέφσκι και τον κόσμο του Παπαδιαμάντη. Και η δημοτική αναλαμβάνει τον ρόλο της εκεί όπου λογιότερες

επιλογές θα "ψύχραιναν" την περιγραφή: "σουβλερήν ρίνα", "φανέλλαν", "μαδημένην". Αλλά αυτή η "οικείωση" του ντοστογιεφσκικού κειμένου από τον παπαδιαμαντικό λόγο –όπως διαμορφώνεται, δημιουργικά, μέσα στη νεοελληνική πραγματικότητα της διγλωσσίας- μοιάζει να αντηχεί και με άλλους, στενότερους ή ειδικότερους, τρόπους. Η ντοστογιεφσκική "γρραία", στην παπαδιαμαντική απόδοσή της, συναντιέται, αφανώς, με τον χορό των "γρραιών" που κυριαρχούν στο παπαδιαμαντικό έργο ως σημεία αναφοράς που συμπυκνώνουν την ανθρώπινη μοίρα. Προεξάρχουσα βέβαια η Φόνισσα, "γυνή σχεδόν εξηκοντούτις, με αδρούς χαρακτήρας, με ήθος ανδρικών και με δύο μικράς άκρας μύστακος άνω των χειλέων της".»

1) Πώς προσλαμβάνουν την «αδικία» – το έγκλημα δραστών, το «κακό» οι δύο συγγραφείς, Α. Παπαδιαμάντης και [Φ. Ντοστογιέφσκι](#) (σσ. 57-77); Αφού αξιοποιήσετε μαζί με τα κείμενα τη σχετική εκπομπή από [«Το σκοτεινό τρυγόνι»](#) να γράψετε κείμενο 150 λέξεων.

2) Αν και οι δύο χριστιανοί ορθόδοξοι οι συγγραφείς Α. Παπαδιαμάντης και Φ. Ντοστογιέφσκι αντιμετωπίζουν με διαφορετικό τρόπο τη [θεοδικία](#) την τιμωρία δηλ. των ενόχων Φραγκογιαννούς και Ρασκόλνικοβ. Σε μία παράγραφο να αναπτύξετε τις ομοιότητες και τις διαφορές συγκρίνοντας το τέλος των ηρώων.

3) Να παρουσιάσετε σε PowerPoint τα συμπεράσματα της συγκριτικής μελέτης της [Φ. Κολίτση](#) για τα δύο έργα στον τριπλό άξονα: i) οι εκφάνσεις του κακού στον κόσμο και ο τρόπος αντιμετώπισής του από τον κεντρικό ήρωα του κάθε έργου (σσ. 26-27). ii) το θέμα του ιδεοληπτικού φόνου, του φόνου δηλ. που διαπράττεται χωρίς προσωπικό κίνητρο (σσ. 32). iii) η σύγκρουση του ατόμου με την κοινότητα (σσ. 42-43).

7ο ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: Θεολόγοι: Γνωρίζοντας το θρησκευτικό Α. Παπαδιαμάντη

Ο επικρατέστερος χαρακτηρισμός του Α. Παπαδιαμάντη για πολλές δεκαετίες υπήρξε [«κοσμοκαλόγερος»](#), χαρακτηρισμός που δικαιωνόταν από την οικογενειακή του καταγωγή –γιος ιερέα- και από τον τρόπο ζωής του –ψάλτης στην εκκλησία του Αγίου Ελισσαίου. Κάτω από την απλοϊκή, την κατανυχτική, τη χριστιανική, την ποιητική, την υποβλητική επιφάνεια των [«χριστουγεννιάτικων»](#) και των [«πασχαλιάτικων»](#) [διηγημάτων](#) των σχολικών βιβλίων σκιαγραφούνται ήρωες όπως η στρίγγλα μάνα Δελχαρώ, η φόνισσα γιαγιά Χαδούλα Φραγκογιαννού, ο πότης, αδιάφορος, ελλιπής σύζυγος, τα κουτσομπολιά, οι συκοφαντίες, τα μάγια, οι εκτρώσεις. Η βίωση της αμαρτίας και η πάλη με το κακό και τους πειρασμούς της ζωής αποτελούν τη βάση του χριστιανισμού του Α. Παπαδιαμάντη (βλ. την [πτυχιακή εργασία](#) της Δ. Μπαλάσκα σσ. 53-57).

1) Πώς κατά τη γνώμη σας αντιμετωπίζει ο [Α. Παπαδιαμάντης](#) αυτή τη διχασμένη πραγματικότητα; Ποια στάση κρατά απέναντι στη Φραγκογιαννού ο δημιουργός της; Απαντήστε με μια παράγραφο.

2) Ποιες εσωτερικές [διεργασίες](#) (σσ. 28-30) οδηγούν τη Φραγκογιαννού, ως «ξέρι του Θεού». στην εγκληματική ιδέα της βρεφοκτονίας; Πώς η ηρωίδα «ερμηνεύει» τη θείκη αποδοχή του έργου της; Επισημάνετε τα αντίστοιχα σημεία του [κειμένου](#) και σχηματίστε ένα διάγραμμα των σκέψεων της Φραγκογιαννούς, από την ύβρη στη νέμεση. Συμβουλευτείτε και τις απόψεις άλλων συνομηλίκων σας από το σχετικό επεισόδιο της σειράς [«Το σκοτεινό τρυγόνι»](#).

3) Η Φραγκογιαννού πνίγει τα θύματά της και τελικά βρίσκει τον ίδιο θάνατο, πνίγεται προσπαθώντας να φτάσει το εκκλησάκι του Αϊ Σώστη (τραγική ειρωνεία). Ο Α.

Παπαδιαμάντης την αφήνει μετέωρη μεταξύ θείας και ανθρώπινης δικαιοσύνης γιατί; Απαντήστε με μια παράγραφο αξιοποιώντας τις θέσεις του συγγραφέα για την [κόλαση και το παράδεισο](#).